

П.Г.Игнатович. Ю.В.Чернявская. **Этнические основания культуры.** — Мн.: Технопринт, 2001. — 100 с.

Рэцэнзуемая работа прысвечана актуальным праблемам сацыякультурнага развіцця. Аўтары разглядаюць такі важны феномен, як культура, раскрываюць яе паняцце, функцыі, каштоўнасці, прынцыпы функцыянавання ў грамадстве, асэнсоўваюць агульначалавечыя культурныя каштоўнасці ў іх суаднесенасці з каштоўнасцямі беларускай культуры. Значнае месца ў манаграфіі займае праблема ўзаемасувязі мовы і культуры. Цэнтральнай жа тэмай навуковага даследавання з'яўляецца ўсебаковы аналіз этнасу як сацыякультурнай супольнасці. І гэта вельмі важна, таму што ХХ ст. характарызуецца інтэнсіўным імкненнем да адраджэння нацыянальных культур з захаваннем іх спецыфікі.

У значнай ступені сусветная культура развіваецца праз узаема-дзеянне розных лакальных культур. Аўтары справядліва ўказваюць на своеасаблівы “энічны парадокс сучаснасці” – рост у сусветным маштабе этнічнай самасвядомасці народаў і адначасовае павышэнне прыярытэтаў універсальных планетарных каштоўнасцей. У рабоце аналізуюцца роля менталітэту ў этнічнай культуры, яго асаблівасці ва ўсходніх славян, у прыватнасці беларусаў.

Манаграфія строга структуравана, складаецца з трох глаў. У першай главе “Культура как феномен” даследуецца паняцце “культура”, адно з фундаментальных паняццяў у сучасных гуманітарных ведах. Культура як шматаспектная з’ява разглядаецца ў навуковай літаратуры неадназначна, на што і ўказваюць аўтары дадзенай работы, аналізуючы азначэнні і канцэпцыі культуры ў замежнай і айчынай навуцы. У манаграфіі даецца азначэнне культуры як сукупнага духоўнага вопыту народа і – шырэй – чалавецтва, што выяўляецца ў ідэях, творах, уменнях, спосабах дзейнасці, каштоўнасцях, а таксама ў міжпакаленнай перадачы ідэй, уменняў і каштоўнасцей у кантэксце творчага асэнсавання рэчаіснасці. У гэтай дэфініцыі, якая, безумоўна, не вычэрпвае ўсё сутнасці культуры (што, дарэчы, зрабіць амаль немагчыма), падкрэсліваецца, што чалавек, творца культуры, у сваю чаргу, стварае самога сябе.

У другой главе “Этнос как социокультурная общность» аналізуюцца паняцце этнасу, яго асноўныя прыметы, этнічная і нацыянальная культура. Справядліва ўказваючы на шэраг фактараў, што ўплываюць на фарміраванне этнасу (геаграфічныя, сацыяльныя, сацыябіялагічныя, культурныя і іншыя), аўтары падкрэсліваюць; што супольнасць застаецца няпэўнай, калі не выпрацоўваюцца этнічная свядомасць, пачуццё прыналежнасці да свайго этнасу. Перакананасць чалавека ў прыналежнасці да свайго народа з’яўляецца стрыжнем яго ідэнтычнасці, самаадчування як асобы. Але магчыма і такая сітуацыя, калі ўзнікае антаганізм у адносінах да “чужых супольнасцей” як асноўная рыса механізма ўмацавання ўнутранай згуртаванасці. У гэтым заключаецца адна з асноўных прычын этнацэнтрызму, які часта праяўляецца ў масавай свядомасці. Дарэчы, аб гэтым хацелася б больш падрабязна прачытаць у манаграфіі.

Падкрэсліванне народамі сваіх каштоўнасных установак, калі цывілізацыя становіцца ўсё больш уніфікаванай і стандартызаванай, можа паказацца на першы погляд парадаксальным і недарэчным. Правільна ўказваюць аўтары манаграфіі, што “сапраўднае ўзаемаразуменне ўзнікае толькі тады, калі мы пачынаем рабіць па-праўку на этнічную і нацыянальную сістэму ўяўленняў і каштоўнасцей, калі ўсведамляем, што прадстаўнік другога народа можа і нават павінен бачыць свет інакш, чым мы, і прымае у сваю культуру і жыццё духоўныя дасягненні іншых народаў”.

У главе “Роль ментальности и менталитета в этнической культуре” зроблена спроба ўдакладнення існуючых паняццяў ментальнасці і менталітэту, іх спецыфічнай ролі ў самаідэнтыфікацыі народаў.

У навуковай літаратуры існуюць розныя падыходы да вызначэння паняццяў ментальнасці і менталітэту. Не робяць адрозненняў паміж гэтымі дэфініцыямі П.С.Гурэвіч, А.І.Шульман. І наадварот, падкрэсліваюць спецыфіку Т.Парсанс, Б.Поршнеў, але і яны не даюць вычарпальнай характарыстыкі гэтых паняццяў.

Аўтары манаграфіі на аснове навуковага аналізу фармулююць палажэнне аб спецыфічнай ролі ментальнасці ў самаідэнтыфікацыі этнасу і перадумовы фарміравання этнічнай самасвядомасці. Яны вызначаюць ментальнасць як схільнасць этнафора да пэўных сімвалаў, тыпаў рэакцый і адпаведных паводзін, г. зн. ментальнасць вызначае светаўспрыманне этнасу. Менталітэт жа, будучы цесна звязаны з ментальнасцю, характарызуецца як гістарычна сфарміраванае, устойлівае псіхакультурнае светаразуменне этнасу, якое складае духоўны базіс самасвядомасці этнасу і сацыякультурны "арыенцір" самаідэнтыфікацыі яго прадстаўнікоў. "Гэта сацыякультурнае ядро самасвядомасці супольнасці, якое дазваляе падобным чынам успрымаць сацыяльную рэчаіснасць, ацэньваць яе і дзейнічаць у адпаведнасці са сталымі нормамі, каштоўнасцямі і паводзіннымі мадэлямі" (с. 72).

У апошні час у нашай краіне праведзены шэраг даследаванняў, у тым ліку і па пытаннях ментальнасці, менталітэту, нацыянальнага характару. Іх вынікі падкрэсліваюць супадзенні большасці ментальных характарыстык усходніх славян – рускіх, беларусаў, украінцаў. І гэта з'яўляецца доказам таго, што "ўсходнеславянскае адзінства" напоўнена канкрэтным зместам.

Усходнеславянскім народам уласцівы як агульныя па прычыне тэрытарыяльнага, сацыякультурнага і гісторыка-палітычнага фактараў рысы, так і шэраг асаблівасцей па прычыне унікальнасці кожнага народа, што і падкрэсліваюць аўтары навуковага даследавання ў параграфі "Особенности менталитета восточных славян".

Аўтары манаграфіі сцвярджаюць, што культура кожнага народа своеасаблівая і непаўторная. Сусветная ж культура складваецца з ўзаемнага перасячэння этнанацыянальных культур. Плюралізм культур раскрываецца праз аналіз праблематыкі, самабытнасці і ўзаемадзеяння культур на этнічным, нацыянальным і цывілізацыйным узроўнях.

Рэцэнзуемая манаграфія з'яўляецца актуальнай, карыснай для навукоўцаў, аспірантаў, магістрантаў. У ёй знойдуць многа цікавага і карыснага ўсе, хто цікавіцца праблемамі культуралогіі, этнічнымі аспектамі культуры.

А.А.Жарыкава,
кандыдат філасофскіх навук,
дацэнт
профессор